

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.4.13>

СОКОЛОВА Ю.І.

**ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ СУДДІВ**

**TO THE PROBLEM OF DETERMINING THE PLACE OF PENSION PROVISION
IN THE SYSTEM OF SOCIAL GUARANTEES OF JUDGES**

Актуальність статті полягає в тому, що питання соціального захисту громадян України становить один із ключових догматів, на яких ґрунтується Конституція нашої держави. Невід'ємність соціального забезпечення від розуміння змісту держави походить зі стародавніх часів, а саме з переконань філософів, які переймалися питанням співвідношення людини із суспільством та державою. Побудована на знаннях мислителів старовини, сучасна філософська думка констатує, що дійсне людське буття здійснюється як співбуття, що виявляється в смисловій взаємодії, комунікації з іншими людьми. У статті на основі загальнонаукових та загальноправових визначень та концепцій окреслено зміст та особливості соціальних гарантій

© СОКОЛОВА Ю.І. – здобувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності (Харківський національний університет внутрішніх справ)

суддів. Проаналізовано окремі види соціальних гарантій суддів, які забезпечуються чинним загальним та спеціальним трудовим законодавством України. Встановлено місце та значення пенсійного забезпечення суддів у системі соціальних гарантій цієї категорії суб'єктів трудового права. Зроблено висновок, що зайняття особою посади судді у відповідній судовій установі нашої держави покладає на неї не тільки особливий масив прав, обов'язків та функцій щодо здійснення правосуддя на території України, але й спеціальні соціальні гарантії. Зазначенні гарантії виражаються в наявності чітких вимог та порядку обчислення і нарахування заробітної плати (винагороди) суддям, забезпечення державою їх житлових потреб у разі наявних юридичних підстав, чіткого визначення та обчислення стажу служби, наявності гарантій у галузі соціального страхування і таке інше. При цьому, крім декларування зазначених гарантій, на підзаконному рівні вироблено механізми їх практичного застосування, що загалом свідчить про зацікавленість держави в соціальній захищеності суддів як ключових реалізаторів правосуддя. Як і всі інші соціальні гарантії, пенсійне забезпечення характеризує умови державної підтримки суддів, правовий статус яких змінюється з виходом на пенсію. У цей же час законодавець виділив цю гарантію з-поміж інших, надавши їй більший обсяг нормативно-регламентного матеріалу. Це свідчить про особливий зміст та значення пенсійного забезпечення суддів та наявність у нього окремих специфічних ознак, які становлять особливий науковий інтерес.

Ключові слова: соціальні гарантії, судді, судоустрій, соціальні гарантії суддів, пенсійне забезпечення суддів.

The relevance of the article lies in the fact that the issue of social protection of citizens of Ukraine is one of the key dogmas on which the Constitution of our state is based. The inseparability of social security from the understanding of the content of the state dates back to ancient times, namely from the beliefs of philosophers who were concerned about the relationship of man with society and the state. Modern philosophical thought, built on the knowledge of ancient thinkers, states that real human existence is realized as coexistence, which is manifested in semantic interaction, communication with other people. The article, on the basis of general scientific and general legal definitions and concepts, defines the content and features of social guarantees of judges. Some types of social guarantees of judges, which are provided by the current general and special legislation of Ukraine, are analyzed. The place and significance of pension provision for judges in the system of social guarantees of this category of subjects of the labor branch of law have been established. It is concluded that holding a position of a judge in the relevant judicial institution of our state imposes on it not only a special array of rights, responsibilities and functions for the administration of justice in Ukraine, but also special social guarantees. These guarantees are expressed in the presence of clear requirements and procedures for calculating and accruing salaries (remuneration) to judges, providing the state with their housing needs in the case of existing legal grounds, clear definition and calculation of service, guarantees in the field of social insurance and so on. At the same time, in addition to declaring these guarantees, mechanisms for their practical application have been developed at the secondary level, which generally indicates the state's interest in the social protection of judges as key implementers of justice. Like all other social guarantees, pensions characterize the conditions of state support for judges whose legal status changes with retirement. At the same time, the legislator singled out this guarantee among others, providing it with a larger amount of regulatory material. This indicates the special content and importance of the pension provision of judges and the presence of certain, specific features that are of special scientific interest.

Key words: social guarantees, judges, judicial system, social guarantees of judges, pension provision of judges.

Вступ. Питання соціального захисту громадян України становить один із ключових догматів, на яких ґрунтується Конституція нашої держави [1]. Невід'ємність соціального забезпечення від розуміння змісту держави походить зі стародавніх часів, а саме з переконань філософів,

які переймалися питанням співвідношення людини із суспільством та державою. Побудована на знаннях мислителів старовини, сучасна філософська думка констатує, що дійсне людське буття здійснюється як співбуття, що виявляється в смисловій взаємодії, комунікації з іншими людьми. Пов'язують індивіда із соціальною групою, із суспільством суспільні відносини. Вони є засобом включення індивіда в суспільну практику, соціальність. Ці відносини охоплюють собою всі сфери суспільного життя та діяльності: економічну, соціально-політичну, духовну, культурно-побутову. Суспільні відносини мають індивідуально-соціальну основу. Будуються вони на основі внутрішньомотивованих як індивідуальних, так і соціальних (класових, національних, групових) інтересів та потреб. Виділяють такі основні групи соціальних відносин: економічні, соціально-політичні, духовні, культурно-побутові. У сукупності ці групи відносин розкривають сутність держави – соціально-політичний механізм, що виникає в суспільстві з метою регуляції суперечливих відносин між соціальними групами, вирішення конфліктних ситуацій, забезпечення відповідного рівня соціальної стабільності тощо [2].

Розвиток уявлення про особливу важливість усього соціального визначив появу в національній правовій системі окремих юридичних інституцій, що регулюють соціальні гарантії кожного громадянина. При цьому залежно від приналежності відповідної особи до якоїсь соціальної групи, набір її соціальних гарантій може розширюватись. Прикладом є предстанки судової влади України, судді, правовий статус яких характеризується досить великою системною соціальних гарантій, в якій окреме місце займає пенсійне забезпечення цієї категорії суб'єктів.

У межах дослідження звертається увага на праці науковців, які аналізували зміст та особливості соціальних гарантій загалом, а також соціальних гарантій суддів зокрема: В.М. Шафіра, В.В. Паплінського, Л.В. Котова, О.В. Батанова, О.Ф. Скакун, С.П. Коталейчука, П.Я. Пісного, Є.О. Гіди, Б.Д. Мартиненко, В.В. Жернакова, М.С. Радомського, В.М. Вегери, К.Ф. Брезницької, А.М. Колота та інших.

Постановка завдання. Мета статті полягає в з'ясуванні місця пенсійного забезпечення у площині соціальних гарантій суддів.

Результати дослідження. На наш погляд, першочергово в контексті піднятої теми треба розібратись із понятійною складовою частиною. З етимологічного боку слово «гарантія» походить від французького терміна «garantie», що означає умову, яка щось забезпечує або поруку [3]. У словниках української та російської мови поняття «гарантія» визначається як соціальне явище, яке забезпечує досягнення конкретного результату, створює умови для функціонування певних суспільних відносин, порука в чомусь, забезпечення, порука в чомусь, забезпечення чого-небудь, поручництво і таке інше [4, с. 130].

Безпосередньо в правовій доктрині, термін «гарантії» найчастіше застосовується щодо прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина. З цього приводу, наприклад, О.Ф. Скакун під гарантіями пропонує розуміти систему соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів і засобів, які забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист [5, с. 18]. А.С. Мордовець тлумачить гарантії у праві як систему соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, що створюють рівні можливості особистості для здійснення своїх прав, свобод та інтересів [6]. Як зауважують С.П. Коталейчук та П.Я. Пісний, гарантії – це юридичні засоби забезпечення повного, неухильного та безперешкодного здійснення кожним своїх прав і свобод, охорони прав і свобод від можливих протиправних посягань та їх захисту від будь-яких незаконних порушень. При цьому вчені констатують, що часто під гарантіями розуміють також певні фактори або різноманітні умови забезпечення прав і свобод особи. Проте фактори та умови самі по собі не належать до гарантій, вони виступають лише загальними передумовами забезпечення прав і свобод особи [7, с. 493].

У площині законодавства також існує тлумачення виводженого поняття «державні соціальні гарантії». Відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017-III – це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму [8].

З огляду на викладене, соціальні гарантії суддів – це встановлені та визначені державою, засновані на уявленнях суспільства про належну та ефективну соціальну сферу, мінімальні юридичні стандарти життєдіяльності суддів відповідно до обійнятих ними посад, забезпечення яких відбувається за допомогою спеціального кола державних заходів, засобів та методів.

Аналізуючи безпосередньо різновиди соціальних гарантій суддів, а також визначаючи місце серед них пенсійного забезпечення, зауважимо, що базові види таких гарантій закріплено в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII.

Аналізуючи їх безпосередньо, зазначимо, що відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII судова влада в Україні реалізується особами, які обіймають штатну посаду в судовому органі та здійснюють правосуддя на професійній основі [9]. Як і будь-яка трудова діяльність України, правосуддя оплачується у встановленому законодавством порядку, що виражається у відповідній заробітній платі. Цей аспект задекларовано в Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР та Загальній декларації прав людини від 10.12.1948 р., де вказано, що кожній людині гарантується право на працю, що включає можливість заробити собі на життя працею, яку людина вільно вибирає або на яку вільно погоджується [10; 11].

Як і будь-які інші працівники, судді також отримують винагороду за свою трудову діяльність – здійснення правосуддя. Проте оплата праці суддів, а також соціальні гарантії в цьому ракурсі мають особливий характер. Так, загалом суддівська винагорода виплачується судді з дня зарахування його до штату відповідного суду, якщо інше не встановлено законодавством. Суддівська винагорода складається з посадового окладу та доплат за: 1) вислугу років; 2) перебування на адміністративній посаді в суді; 3) науковий ступінь; 4) роботу, що передбачає доступ до державної таємниці. Водночас винагорода суддів гарантується цілою низкою спеціальних моментів:

1) винагорода суддів за їхню трудову діяльність регламентується виключно Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII та не може визначатись будь-якими іншими законодавчими актами;

2) вказаним Законом встановлюються чіткий перелік та розмір посадових окладів судів залежно від інстанційної юрисдикції суду, де він працює [9].

Деякі соціальні гарантії прямо стосуються відпочинку суддів, тобто відпусток. Як і заробітна плата, інституту відпусток має окрему ланку нормативно-правового регулювання. Так, згідно з положеннями Закону України «Про відпустки» від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР, право на відпустки мають громадяни України, які перебувають у трудових відносинах із підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також працюють за трудовим договором у фізичної особи. Право на відпустки забезпечується гарантованим наданням відпустки визначеної тривалості із збереженням на її період місця роботи (посади), заробітної плати (допомоги) у випадках, передбачених законодавством, заборону заміни відпустки грошовою компенсацією [12]. Відповідно до титульного закону, який регламентує роботу суддів безпосередньо, їм надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю 30 робочих днів із виплатою, крім суддівської винагороди, допомоги на оздоровлення в розмірі посадового окладу. Суддям, які мають стаж роботи більше 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю 15 календарних днів [9].

Необхідно наголосити, що судді є суб'єктами державного соціального страхування, що являє собою систему прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом [13]. При цьому обов'язкове державне страхування життя і здоров'я суддів здійснюється за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [9]. Відповідно до Закону України «Про соціальне страхування» цей фонд є органом, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування та здійснює інші функції згідно із затвердженим статутом. Основними завданнями Фонду та його робочих органів є: 1) реалізація державної політики у сферах соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, медичного страхування; 2) надання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг відповідно до законодавства; 3) профілактика нещасних випадків; 6) здійснення перевірки обґрунтованості видачі та про-

довження листків непрацездатності застрахованим особам, у тому числі на підставі інформації з електронного реєстру листків непрацездатності; 7) здійснення контролю за використанням роботодавцями та застрахованими особами коштів Фонду; 8) аналіз та прогнозування надходження коштів від сплати єдиного внеску [14].

Щодо останньої соціальної гарантії, пенсійного забезпечення суддів, то її зміст має комплексну і складну юридичну природу. Її регламентовано окремим Розділом Х Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII «Статус судді у відставці», що включає норми, котрі регламентують як порядок здійснення пенсійного забезпечення, так і низку інших правовідносин, зокрема, пов'язаних із медичною допомогою суддям у відставці, санаторно-курортним лікуванням і таке інше [9].

Висновки. Таким чином, обійняття особою посади судді у відповідній судовій установі нашої держави покладає на неї не тільки особливий масив прав, обов'язків та функцій щодо здійснення правосуддя на території України, але й спеціальні соціальні гарантії. Зазначені гарантії виражаються в наявності чітких вимог та порядку обчислення і нарахування заробітної плати (винагороди) суддям, забезпечення державою їх житлових потреб у разі наявних юридичних підстав, чіткого визначення та обчислення стажу служби, наявності гарантій у галузі соціального страхування і таке інше. При цьому, крім декларування зазначених гарантій, на підзаконному рівні вироблено механізми їх практичного застосування, що загалом свідчить про зацікавленість держави в соціальній захищеності суддів як ключових реалізаторів правосуддя.

Пенсійне забезпечення суддів у контексті проаналізованих соціальних гарантій має дещо ширший зміст. Як і всі інші соціальні гарантії, пенсійне забезпечення характеризує умови державної підтримки суддів, правовий статус яких змінюється з виходом на пенсію. В цей же час законодавець виділив цю гарантію з-поміж інших, надавши їй більший обсяг нормативно-регламентного матеріалу. Це свідчить про особливий зміст та значення пенсійного забезпечення суддів та наявність у нього окремих специфічних ознак, які становлять особливий науковий інтерес.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Саух П.Ю. С Філософія : навчальний посібник. Житомир : Видавництво Житомирського державного педагогічного університету, 2003. 254 с.
3. Словарь иностранных слов. 16-е изд. испр. Москва : Рус. яз., 1988. 713 с.
4. Словник іншомовних слів / уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
5. Джепа Ю.А. Юридичні гарантії права на працю при припиненні трудових правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення». Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2009. 196 с.
6. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Юрист, 2001. 456 с.
7. Коталейчук С.П. Теорія держави та права в запитаннях і відповідях : навч. посіб. / С.П. Коталейчук, П.Я. Пісной. Київ : КНТ, 2011. 560 с.
8. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 48. Ст. 409.
9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
10. Загальна декларація прав людини : Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
11. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Ст. 2598.
12. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 2. Ст. 4.
13. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 121.
14. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46. Ст. 403.